

BADIIY MATNLARDA REALIYALARNING TARJIMASI: LOKALIZATSIYA HAMDA EGZOTIZATSIYA

Asrorova E'zoza Azamat qizi

(Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti 2-kurs talabasi)

Ilmiy rahbar: Abdullayeva Zarina Shuxrat qizi

(O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil izlanuvchisi)

Annotatsiya: *Ushbu maqolada badiiy matn tarjimasida realiyalarning o'rni va ularni tarjima qilishdagi asosiy yondashuvlar — lokalizatsiya va egzotizatsiya — ilmiy asosda tahlil qilinadi. Har ikkala strategiyaning afzalliklari va kamchiliklari batafsil ko'rib chiqilib, realiyalarning tarjima sifati va madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati yoritiladi. Misollar asosida turli usullarni amaliyotda qo'llash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *tarjima, realiyalar, badiiy matn, lokalizatsiya, egzotizatsiya, madaniyatlararo muloqot.*

Annotation: *This article provides a scholarly analysis of the role of realia in the translation of literary texts and the main strategies for conveying them — localization and exoticization. The advantages and disadvantages of both approaches are thoroughly examined, with emphasis on their impact on translation quality and intercultural communication. Practical examples are provided to illustrate the application of these strategies.*

Keywords: *translation, realia, literary text, localization, exoticization, intercultural communication.*

Аннотация: *В статье на научной основе анализируется роль реалий в переводе художественных текстов и основные подходы к их переводу — локализация и экзотизация. Подробно рассматриваются преимущества и недостатки обеих стратегий, подчеркивая важность реализма для*

качества перевода и межкультурной коммуникации. На примерах рассмотрены возможности применения различных методов на практике.

Ключевые слова: перевод, реалии, художественный текст, локализация, экзотизация, межкультурная коммуникация.

Kirish

Tarjima san'ati tildan tilga so'zlarni ko'chirish emas, balki madaniy muhitni o'zaro moslashtirish san'atidir. Ayniqsa, badiiy matnlar tarjimasida realiyalar — ya'ni ma'lum bir xalqning madaniyatiga xos bo'lgan tushuncha, predmet va hodisalar — tarjimon oldiga murakkab vazifalar qo'yadi. Realialarni to'g'ri tarjima qilish uchun nafaqat til bilimiga, balki madaniyatlararo kompetensiyaga ham ega bo'lish zarur. Tarjimon odatda ikki asosiy strategiyadan birini tanlaydi: lokalizatsiya yoki egzotizatsiya. Ushbu maqolada realiyalar tarjimasida ushbu strategiyalarni qo'llash nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Realialarning mohiyati va tarjimadagi o'rni

Realia — bu boshqa madaniyatda mavjud bo'lmagan yoki ekvivalenti topilishi qiyin bo'lgan tushuncha. Vlahov va Florin ta'rifiga ko'ra, realiyalar milliy madaniyatning “madaniy markerlari” hisoblanadi. Ular xalqning mentaliteti, urf-odati, tarixiy xotirasi bilan bog'liq.

Misol: O'zbek tilidagi “do'ppi”, “sumalak”, “asr namozi”, “mehmondo'stlik” kabi tushunchalar ingliz tilida tayyor ekvivalentga ega emas.

Shuning uchun tarjimonlar bu realialarni tarjima qilish uchun maxsus yondashuvlarga murojaat qiladilar.

Lokalizatsiya: Realialarning moslashtirilgan tarjimasi

Lokalizatsiya — realiyani qabul qiluvchi madaniyat uchun tanish va tushunarli shaklga moslashtirishdir. Bu strategiya, ayniqsa, o'quvchi madaniy tafakkurini hisobga olib, matnni silliq va oson o'qiladigan qilishga xizmat qiladi.

Afzalliklari:

O'quvchida begonalik hissi paydo qilmaydi.

Matn tabiiy va tushunarli o'qiladi.

Kamchiliklari:

Madaniy o'ziga xoslikni qisman yo'qotadi.

Asl manbadagi ifoda boyligini buzishi mumkin.

Amaliy misol:

"Do'ppi" so'zini "traditional cap" deb tarjima qilish orqali o'quvchiga taxminiy tasavvur beriladi, lekin real madaniy kontekst yo'qoladi.

Qo'shimcha misollar:

O'zbek "lag'mon" taomini ingliz tilida "noodle soup" deb berish.

"Navro'z bayrami"ni "Spring Festival" tarzida tushuntirish.

Egzotizatsiya: Madaniy xotirani asrash

Egzotizatsiya — realiyani aslidagidek saqlab, o'quvchini yangi madaniyat elementi bilan tanishtirish usulidir. Bu yondashuv ko'proq madaniy boylikni va milliy xususiyatlarni saqlab qolishni maqsad qiladi.

Afzalliklari:

Madaniy identifikatsiyani saqlab qoladi.

O'quvchining madaniy doirasini kengaytiradi.

Kamchiliklari:

O'quvchiga begonalik hissi beradi.

Qo'shimcha izohlar talab qiladi.

Amaliy misol:

"Sumalak" so'zini aynan shu tarzda qoldirib, quyidagi izoh bilan berish: "Sumalak — bahorning kirib kelishini nishonlash uchun tayyorlanadigan o'zbek shirin taomi."

Qo'shimcha misollar:

"Asr namozi"ni "Asr prayer (an afternoon prayer in Islam)" deb izohlab berish.

"Samarqand noni"ni "Samarkand bread" shaklida saqlab, izoh berish.

Lokalizatsiya va egzotizatsiya oʻrtasidagi tanlov Qaysi strategiyani tanlash tarjima kontekstiga bogʻliq. Ommabop romanlar va jurnalistik matnlarda koʻpincha lokalizatsiya afzal koʻriladi, chunki asosiy maqsad — oʻquvchining tez va oson tushunishini taʼminlashdir.

Biroq tarixiy romanlar, xalq ogʻzaki ijodi yoki milliy qadriyatlar haqida soʻz borganda egzotizatsiya muhim rol oʻynaydi.

Muvozanat yondashuvi:

Baʼzan tarjimonda lokalizatsiya va egzotizatsiyani birgalikda ishlatish kerak boʻladi: realiyani aslidagidek saqlab, oʻquvchi uchun tushunarli izoh berish.

Misol:

“Navroʻz — ancient Persian New Year celebration that marks the arrival of spring.”

Xulosa oʻrnida shuni aytishimiz lozimki, realiyalarni tarjima qilish — faqat lingvistik masala emas, balki madaniy aloqalarni uzviy bogʻlovchi koʻprikdir. Tarjimon realiyalarni lokalizatsiya yoki egzotizatsiya qilish qarorini oʻquvchining madaniy konteksti, matnning maqsadi va janri asosida qabul qilishi kerak.

Madaniy boyliklarni hurmat qilgan holda, tarjimon har doim muvozanatli va masʼuliyatli yondashuvni tanlashi zarur.

Tarjima jarayonida realiyalarni nozik his qilish va ular orqali madaniyatni yetkazish sanʼati — tarjimon mahoratining eng yuksak darajasi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vlahov, S., Florin, S. (1970). *Neperevodimoe v perevode*. Moskva: Mejdunarodnye otnosheniya.
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
3. Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
4. Shukurov, Sh. (2018). *Tarjima nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Akademnashr.
5. Nida, E. A., Taber, C. R. (2003). *The Theory and Practice of Translation*. Brill Academic Publishers.